

MAARJAMAA

EESTI KATOLIIKLASTE RINGKIRI

Nr. 3 (6)

II aastakäik

Jüripäeval 1963

Halleluuja !

**Hõisake Jumalal' Tema templis !
hõisake Talle Ta vägeval telgil !
Hõisake Tema tegude rammu,
hõisake Tema suuruse tulva !**

**Hõisake Talle pasuna häälel,
hõisake Talle naablil ja kandlel !
Hõisake Talle trummi ja tantsuga,
hõisake Talle pilli ja vilega !
Hõisake Talle simlite helinal,
hõisake Talle simlite kõlinal;
iga hingeline hõisaku Olijal' !**

Halleluuja !

Psalm 150

Hõisake Jumalal'!

Alles mõnikümmend aastat tagasi peeti meil pühapäeviti «jumalaorjust». See sõna kipub tänapäeva inimesele külmavärinaid peale ajama. Nagu poleks ap. Paulus kunagi kirjutanud: «Pole te ju ometi orjavaimu saanud, et uuesti hirmu tunda, vaid te saite pojavaimu, mille sees me hüüame: Abba, Isa!» (Rm 8, 15) Tänapäeval ütleme: «jumalateenistus». Aga kas ei väljenda seegi sõna kristliku kultuse olemust väga ühekülgselt? Nagu oleks Kõigevägevamal meietaoliste «teenistust» vaja, nagu poleks «kirikuskäimine» esijoones inimese enese sügavaks vajaduseks!

Kui ajalugu küsida, leiame kristliku mõiste «liturgia» algmed juba Vanas Testamendis, mille röömsatoonilised templilaulud tarvitavad preestrite juhatusel toimetatud kultuse kohta heebreakeelset sõna «šeret» (teenima). Juba esimene kreekakeelne Vana Testamendi tõlge annab selle vastena «leitourgeo», mis tähistas tollal poliitilise kogukonna huvides tehtavat avalikku tööd. Sellest areneski välja kristlik «liturgia», millel on tänini säilinud muistse profaankeele ühiskonda rõhutav varjund. Katoliikliku käsituse järgi on liturgia *integer publicus cultus mystici Jesu Christi corporis, Capitis nempe membrorum-que eius* — Jeesuse Kristuse müstilise keha, niihästi Pea kui ka liikmete avalik ja täielik kultusetooming.

Kiriku silmis on see olnud algusest peale rõõmus ja pidulik toiming, mille üheks otstarbeks on ülendada inimese vaimu ja südant Kõigekõrgema poole. Rõõmutsege ja hõisake, sest suur on teie palk taevas! Terve kogudus — müürsepad ja maalrid, lugejad ja laulumehed, heliloojad ja arhitektid on alati teretunud seda kaunistama ja ühist rõõmu tõstma.

See on inimlik rõõm ning nõuab sellepärast ka inimlikku väljendusvormi, mis on igal laiuskraadil erinev, isegi väga erinev. Jahedal põhjamaal näiks trummilöömine kirikus jumalateotusena, kuumas troopikas ei oskaks mõni rahvas ettegi kujutada usulist kokkulekut tantsuta. Põhimõtteliselt sobib iga ehtne, südamesttuleva rõõmu väljendus ka liturgiasse; seevastu ei kõlba sinna otsitud, näitlejalik hoiak. Ning Kirik on siin õigusega rangelt valvel.

Kui rõõm oleneb tugevasti sobiva väljendusvormi olemasolust, siis tuleb osa meie rõõmutust kirikuskäimisest küll sellest, et omamaine element on meie kirikutes senini väevalt kasutamist leidnud. Ka on meie kunstnikud loonud veel väga vähe sakraalset heli- ja kujutavat kunsti. Ja kõige selle üle on põhjust muret tunda.

Siiski võib väljendusvormi poolest puudulik jumalateenistus teinekord sügavamagi mulje jätta kui vorminõudeid täitev — nimelt siis, kui see ainult õõnes vorm on. Sest liturgia on iga koguduselikkme kanda ning oleneb üksikute ettevalmistusest ja osavõtust. Teatud arv tummasid «aja äraseisjaid» kirikus võib terve koguduse pühapäevarõõmu ära rikkuda.

Võibolla ei juhtu kuigi sageli, et võõras liturgia välise vormi poolest kaasa kisub. Kuid õnneks on kristlik rõõm, mida liturgia väljendada püüab, oma olulises osas sise-mine. Kui me seda ei unusta, võime isegi võõral maal ja võõra rahva hulgas kerge südamega «jumalateenistusel» käia.

Alles pärast leppimist

Elav Sõna

Kui sa oma ohvrianni altarile tood ja sulle seal meelde tuleb, et su vennal on midagi sinu vastu, jäta oma and sinnasamasse altari ette ja mine lepi oma vennaga ära; ning siis tule too oma and. Mt 5, 23-24.

Kas ei ole siin vanadesse käsikirjadesse sattunud viga? Peaks olema: «et *sinul* on midagi *su venna* vastu». Kui teise süda minu peale täis on, oleks äraleppimine nagu rohkem tema asi? Vähemalt pole tal mingit õigust nõuda, et mina kui kahjukannataja esimesena leppima tuleksin.

Pühakiri nõuab siiski vastupidist, sest Jeesus ei ole õigluse, vaid armastuse kuulutaja. Kristlus ei ole «ma ei tee kellelegi halba»-usk: kristlane peab olema «vastutulelik» selle sõna mõlema osa esialgses mõttes, ta peab esimese sammu tegema. «Kristuse armastus ajab meid,» ütleb ap. Paulus. (2 Kr 5, 14).

Seda siiski mõistlikes piirides. Kui ma olen oma venda manitsenud nelja silma all, vajaduse korral ka veel kolmanda isiku juuresolekul või koguni koguduse ees ja ta jääb siiski kangekaelseks, ei ole mul enam vaja ega võimalikki edasisi samme astuda (vrd. Mt 18, 15-18). Ainult palvetada võin siis veel tema eest.

Kuid see Kirjasõna ütleb mulle ka jumalateenistuse kohta olulist. Kui ma rahu taga ei nõua, ei soovi Jumal minult mingit muud ohvrit. Iseenesest väljumine, et ligimesele paremini vastu tulla, on kristlase esimene ja möödapääsematu ohver. Teiste sõnadega: rahulik kodune elu on tähtsam kui «kirikuskäimine». Jah, Jeesus ei soovi mind kirikus nähagi niikaua kui ma ei ole teinud kõike võimalikku oma lähema ümbruskonna hea läbisaamise huvides.

See ei tähenda sugugi, et jumalateenistusel poleks suurt tähtsust: vastupidi, jumalateenistus on midagi nii tähtsat, et Jeesus ei taha sinna oma kohustustest kõrvalehiilijaid ega luba välispidist «kirikuskäimist» tuua peakäsu mittetäitmise vabanduseks. Jeesus ei eita välise kombe väärtust, ei keela Jumalale ohvreid tuua, vaid näitab kätte asjade õige järjekorra. Kui olen ausalt teinud selle pisku, mis minu võimuses seisab, võin rahu ja rõõmuga täita oma südamesoovi ja Õnnistegija nõuande: «Siis tule ja too oma and!»

* * *

Uksiku inimese palve on põllul siia-sinna pillutatud õlekörte sarnane: kui need põlema panna, on leegil vähe jõudu. Aga koguge need kõlkad kokku: siis on leegil jõudu ja ta kerkib kõrgele taeva poole. Niisugune on koguduse palve.

Johannes Maria Vianney, «Arsi preester»

Liturgia kunstiteosena

Mõtteid jumalateenistuse reformi üle.

Rohkearvulistest Kirikukogul arutuseletulevatest teemadest võeti esimesena käsile jumalateenistut, liturgiat puudutavad küsimused.

Miks just need? Paljud peavad neid probleeme täiesti teisejärgulisteks; tõsiasi, et jumalateenistus on isegi kirikuvaenulikes maades lubatud, näib sellist arvamist õigustavat. Nii mõnigi küsib nüüd: kas polnud Kontsiilil tõesti midagi pakilisemat arutada?

Kuid kui mõtleme sellele, et igal pühapäeval koguneb sadu miljoneid katoliiklasi jumalateenistusele, saab kohe selgeks, et siin on tegemist asjaga, mis puudutab otseselt kõigi Kiriku liikmete vaimset elu.

Liturgia on nii mitmekülgne ja rikkasiline ala, et juba käesoleva kirjutise pealkiri tundub liiga kaugele haaravat. Kuid katsume siiski mõne olulise küsimuse üle järele mõelda.

Tänapäeval näib ärkavat endisest suurem huvi kunsti vastu. Selleks on kindlasti kaasa aidanud üldhariduse taseme pidev tõus, kuid ka kasvav majanduslik heaolu, mis võimaldab tihedamat kultuurilist koostööd rahvaste vahel ja pakub üksikisikutelegi vahendeid oma maitset arendada. Sellega ühenduses võib kõnelda ka liturgia «avastamisest»: paljud, ka mitte-katoliiklaste hulgas, on märganud, et Kiriku jumalateenistus on tõeline kunstiteos, ning pühendavad temale palju tähelepanu. Nii on nimekad eesti heliloojad, nagu Türrpu, Topman ja Kreek loonud muusikat katoliku kiriku liturgilistele tekstidele, olgugi et need Eestis peaaegu tundmatud olid.

Katoliikliku liturgia kunstiväärtused on uuesti avastanud ka mõned protestantlikud kirikumehed. Mitte üksi Inglismaa High Church, vaid ka Rootsi ja Soome luterlikud kirikud võtavad viimasel ajal oma jumalateenistustes ikka enam katoliiklike elemente tarvitusele. Samuti kasutatakse katoliku kirikus meeeldi protestantlike helimeistrite muusikat: mõõdupuuks on siin kunstiline väärtus ja mitte kiriklik kuuluvus.

Eriti elavat huvi tuntakse vanema aja loomingu vastu. Igal pool, isegi kodu-Eestis, otsitakse ja leitakse teid möödunud sajandite kunstivarade säilitamiseks. Nende restaureerimine nõuab aega ja kulusid: selleks on vaja tõelisi asjatundjaid ning hulk kannatlikku tööd. Kiht kihi järele eemaldatakse hilisemate sajandite võõpa, kuni jõutakse algupärandini. Mõnikord jäädakse peatuma ka teatava hilisema kihi juurde, mis on algupärandi väärtust tõstnud.

Kui nüüd Kirikukogu on oma sihiks seadnud jumalateenistuse-reformi, on siin — vähemalt selles osas, mis vaatab liturgia kunstilist külge — tegemist umbes samasuguste probleemidega. Selleks et neid selgemini näha, heitkem põgus pilk jumalateenistuse väljakujunemisele.

Jeesus pidas oma viimase õhtusöömaaja apostlitega juudi kommete raamides. See ei olnud mingi tavaline kehakinnitamine, vaid teadlikult ettevalmistatud usuline söömaag aasta suurima püha puhul. Paasapäeva — see, mida kristlased Ülestõusmispühadeks nimetavad — oli Iisraeli rahva peamiseks pühaks. Kui Jeesus tuli oma jüngritega kokku paasatalle sööma, tegi ta seda tuhandeaastasest traditsioonist väljakasvanud rituaali

järgi, mille juurde kuulusid teatud palved, psalmilaul ning erilised lauakombed. Kuid sellel paasa-söömaajal sündis midagit uut: Jeesus andis omaenese ihu ja vere leiva ja veini kujul jüngritele toiduks. «Võtke, sööge, see on minu ihu ..., jooge ..., see on minu veri!» (vrd. Mt 26, 26 j) Ning pärast seda esimest Armulauda ütles meie Õnnistegija: «Tehke seda minu mälestuseks!» (1 Kr 11, 24) Need sõnad andsid alguse hoopis uuele, kristlikule jumalateenistusele.

Sellele käsule truud, pidasid apostlid kõikjal, kus nad Jeesust kuulutasid, ka armulauateenistust. Alguses toimus see tihti improviseeritud oludes, kuid peagi hakkas uus jumalateenistus kindlamat kuju võtma. Palved tõlgiti mitmesse keelde, neile anti stiililist lihvi ja viimaks pandi nad kirja. Sellega paralleelselt hakkas tekkima eriline moodus Pühakirja ettelugemiseks ja psalmide retsiteerimiseks, millest arenes välja rikkalik kirikumuusika gregoriaani, bütsantsi, armeenia, vene ja teistes eristiilides. Niipea kui lubati kristlikke templeid ehitada, sündis seegi kõigi kunstinõuete kohaselt. Lähtudes põhimõttest, et Jumala auks kõlbab ainult parim, kutsusid kristlased suurimaid kunstnikke kirikuid kaunistama, et jumalateenistusel oleks tema ülevale mõttele vastav väline kuju. Kreeka algupära sõnal «liturgia» on kuidagi meie «talguid» meeldetuletav ühiskondlik tähendusvarjund. See jumalateenistuse ühiskondlik, sotsiaalne pale ilmneb selgesti ka tema arenemisloos: iga keskkond, iga rahvas, iga sajand on siin oma panuse andnud. See sajandite koostöö liturgia ümber kasvanud kunsti alal sai nii mõneski kodumaa jumalakojas käegakatsutavalt selgeks: gooti võlvistik, barokknikerdustega pingid, renessansi kantser, uusklassitsistlik altarimaal. Ning kõik need elemendid kandsid sageli meie maale omast pitserit.

Enesestmõistetavalt peitub kõrge kunstilise tasemega liturgias ka hädaohte. Võtkem näiteks kirikumuusika. Igas koguduses leidub muusika-andelisi inimesi, kes on nagu ette määratud laulukoori moodustama. Kolmikjaotus liturg — koor — kogudus on täiesti loomulik, samuti nende vahelduv laul.

Kes võib koorile pahaks panna, et see Jumala auks tõelist kunstimuusikat pakub? Aga sellel iseenesest kiiduväärt soovil võib olla ka negatiivseid tulemusi. Võib kergesti juhtuda, et koorijuht valib koguduse taseme jaoks liiga nõudliku muusika — olemasolev repertuaar pakub selleks ahvatlusi ülikülluses — ja juba tunneb mõni koguduseliige, et jumalateenistus on «igav». Või annab organist nii ohtrasti «abi», et nõuetav palvevaikus selle all kannatab. Võib juhtuda aga ka vastupidine viga, nimelt et harrastatakse ainult «rahvapärast» koguduselaulu, mille juures jäävad kasutamata kooriliikmete musikaalsed võimalused.

Koorijuht ja organist kannavad küll ka vastutust koguduse muusikalise maitse kasvatamise eest, kuid nad ei tohi sealjuures kirikulisi lihtsalt pealtkuulaja, publikumi ossa suruda. Jumalateenistuse muusikaline külg peab vastama antud koori ja koguduse võimetele. Muidugi nõuab see pingutusi, kuid oleks põhiliselt vale, pingutuse kartusel kunstilisi nõudeid alla krüvima või koguni eitama hakata. Kui aga helilooja teos rohkem tähelepanu köidab kui Jumala sõna, mille kaunistuseks muusikapala loodud, on süü jällegi koorijuhi poolel: niisugune tükk on oma õigel kohal kontserdisaalis ja mitte kirikus. Sest kirikumuusika põhiprintsiibi järgi seisab muusika sõna teenistuses.

Nii mõneski teises küsimuses on lahendus palju raskem. Üks Kirikukogul arutatud probleemidest oli liturgiline keel. «Jumalateenistust peetagu lihtsalt kohalikus keeles!» oleks kahtlemata liiga lihtne vastus. Brahmaputra ülemjooksul asetsevas Dibrugarhi piiskopkonnas on tarvitusel üle 140 erikeele ja -murraku. Missugune neist võtta? Pealegi

kui on oodata — kuid mitte veel kindel — et teatav keel sellel alal lähemate aastakümnete jooksul ühiskeeleks kujuneb? Belgias on olemas kogudusi, mis koosnevad niihästi prantsuse kui ka hollandi emakeelega usklikest: kumb neist valida? Ka parima tahtmise juures ei saa alati kõiki rahuldada ning tuleb karta, et tekib rahvusliku kõrvalmaitsega solvumisi, mida Kirik kuidagi ei soovi. Misjonimaades lisaneb mainituile veel üks raskendav tingimus, nimelt et noortel keeltele ei ole veel küllaldaselt sõnavara kõigi ristiusu mõistete väljendamiseks. Selle loomine nõuab aastakümneid. Väljendusvahendite vähesuse tõttu oleks ka raske argipäevasest erinevat, pidulikumat stiili tarvitada.

Teatavasti on katoliiklikus läänekirikus üldiselt tarvitusel ladina keel. See ei tähenda sugugi seda, et Kirik halvustaks teisi keeli. Ei, ta õpetab, et kõik keeled on Jumala loodud ja ühtviisi head Tema kiitmiseks. Küsimus seisab selles, kus, millal ja missugust keelt rakendada: ja see raskus on rohkem praktilist laadi. Katoliku kirik tunneb tänini ümmarguselt 20 liturgilist keelt, nende hulgas ka eesti keel, ning ei ole ühtki põhimõtetist takistust selleks, et käesolev Kirikukogu nendele uusi lisab. Ka keeleküsimuses räägib kaasa liturgia kunstiline külg: kes eitaks vanade liturgiliste tekstide väljendusjõudu ja nendele tekstidele ülesehitatud läbinisti vaimuliku muusika väärtust? Muide tohiks siinkohal huvi pakkuda kaks just meie sajandit iseloomustavat nähtust. Üks neist on üha suurenev välismaareiside arv, teine originaalkeelsete kontsertide nautimine. Miks peaks see kõik ainult ilmalikus ruumis võimalik olema? Katoliiklus taotleb ju eriti rahvusvahelist üksteise mõistmist.

Veel keerulisem on lugu jumalateenistuse kui tervikuga — jällegi kunstiteose ja stiiliühtluse mõttes. Niisugune paljude poolt loodud kunstiteos ei ole tekkinud üleöö, vaid selleks on kulunud sajandeid. Ka nendes tänapäeva maades, kus on olemas küllaldaselt arenenud keel, kuluks sellele vastava «uue» liturgia väljakasvamiseks palju aega. Aga vahepeal on vanade kristlike keskuste — nagu Rooma ja Bütsantsi — auväärsed ja kunstipärased liturgiad paljudele nii armsaks saanud, et nad ei raatsiks kuidagi neist ära ütelda ning oma kogudusekirikust nagu mingisugust katsekoda teha, selleks et järeltulevatel põlvedel võiks ehk kord olla üks teine, sama kaunis, aga algupärane jumalateenistuse-vorm.

Torkab silma, et katoliku kirik esindab siin paljude teiste kirikute omast tugevasti erinevat seisukohta. Ta teeb seda vastutustundest, sest ta teab aastasadade-pikkuse kogemuse põhjal, missuguseks õnnistuseks on rahvastele väärtuslikud kunstiteosed — ja missugust õnnetust see tähendab, kui andekad inimesed väljendusvõimalust ei leia. Katoliku kirik kannab hoolt olemasolevate kiriklike kunstiaarete eest ega soovi, et ükski rahvas omal maal sündinud teosed unustaks või hooletusse jätaks. Sellepärast peab reformatsiooni-töö, mille Kirikukogu on jumalateenistuse kallal ette võtnud, mõistlikus restauratsiooni-tehnikas sündima. Rahval peab olema võimalus liturgiast osa võtta, kuid ilma et selle kunstiline, inimhinge palve poole ülendav külg kahju kannataks. Heaks näiteks niisugusest liturgilisest restauratsioonitööst on praegune ladina riituse Vaikse Nädala jumalateenistus, millele anti praegune kuju 1956. a.

Kuigi üldine arusaamine kunstist on edenenud, alahindavad paljud tänapäevalgi veel ehtsate vaimuliku sisuga kunstiteoste mõju ega näe midagi positiivset selles, kui katoliiklik külakirikki püüab olla teatavas mõttes koguduse kunstiliseks keskuseks. Sellepärast asetab Kirik nõudeid niihästi heliloojatele kui ka kujutavatele kunstnikele. Nii mõnestki kirikust on sealjuures saanud haridusministeeriumi kunstihoolduse ohver ja koguduste elu on pidanud selle all kannatama, kuid seda tuleb võtta pigem tunnustusena kui etteheitena Kiriku tööle.

Õeldu põhjal tohiks selge olla, et need probleemid nõuavad tõsist läbikaalumist, enne kui langetatakse otsusi, mis määravad kindlaks katoliku kiriku jumalateenistuse arengu järgmiseks sajaks aastaks. Ning toonitagem, et jumalateenistuse kunstiline külg ei ole kaugeltki mitte ainuke või tähtsaim liturgiaga seosesseisvate küsimuste seas.

* * *

Meie pühakute hulka arvatud isa Johannese, kuldse sõnaga Konstantinoopoli ülempiiskopi õpetusesõna suurel ja kallil Ülestõusmispühäl.

See, kes on vaga ja armastab Jumalat, tundku head meelt sellest kaunist ja helkjast pühast. See, kes on olnud mõistlik sulane, astugu rõõmsasti oma Issanda rõõmu sisse. See, kes on paastudes vaeva näinud, saagu nüüd oma teenariraha kätte. See, kes on esimesest tunnist peale tööd teinud, võtku täna vastu õiglane palk. See, kes tuli pärast kolmandat tundi, pidutsegu tänuliku meelega. See, kes pärast kuendat tundi päralt jõudis, ärgu kahelgu: ta ei jää millestki ilma. See, kes on viivitanud üheksanda tunnini, astugu ilma kõhklemata ligi. See, kes jõudis alles üheteistkümneandaks, ärgu kartku hiljaksjäämise pärast, sest Isand on helde, ja võtab viimase niisamuti vastu kui esimese: Tema annab puhkust üheteistkümneandil tunnil tulijale nagu sellele, kes on teinud tööd esimesest saadik. Tema halastab viimase peale ja hoolitseb esimese eest: annab ühele, kingib teisele. Tema võtab vastu teod ja tervitab head tahmist, Tema austab tööd ja kiidab kavatsust.

Nõnda siis astuge kõik oma Issanda rõõmu sisse, esimesed ja teised, ning võtke vastu oma palk. Rikkad ja vaesed, laulge üheskoos. Kasinad ja mõnutsejad, pidage seda päeva au sees. Paastujad ja mitte-paastujad, ilutsege täna. Pidulaud on kuhjaga koetud, nautige seda kõik. Nuumvasikat on ohtrasti, ärgu keegi mingu siit näljaga. Laske kõik usu pidusöögil hästi maitsta. Võtke kõik headuse küllusest. Keegi ärgu valagu pisaraid oma vaesuse pärast, sest kõikide ühine kuningriik on ilmunud. Keegi ärgu kaevaku oma eksimuste pärast, sest andeksandmine on hauast tõusnud. Keegi ärgu kartku surma, sest Lunastaja surm on meid sellest vabaks teinud. Tema kustutas ära selle, kes Teda oli kinni pidanud. Tema riisus paljaks põrgu, kui Ta allilmas käis. Tema tegi põrgu mõruks, kui see Tema liha maitstes. Ja seda kuulutas Jesaja ette, kui ta hüüdis: «Põrgu läks mõruks, kui ta sinuga all kokku sai». Ta läks mõruks, sest ta kaotas võimu. Ta läks mõruks, sest ta oli petta saanud. Ta läks mõruks, sest ta saadeti surma. Ta läks mõruks, sest ta tehti eimillekski. Ta läks mõruks, sest ta pandi ahelaisse. Ta võttis keha ja sattus Jumalale, ta võttis maamulla ja sai Taeva. Ta võttis nähtava ja langes ise nähtamatu läbi. Surm, kus on su oda? Põrgu, kus on sinu võit? Kristus on üles tõusnud, sina oled sügavikku heidetud. Kristus on üles tõusnud, kurjad vaimud kukutatud. Kristus on üles tõusnud ja inglid hõiskavad. Kristus on üles tõusnud ja Elu valitseb. Kristus on üles tõusnud ja surnud haudadest kadunud. Sest Kristus on surnuist üles tõusnud ja surmaund magajate uudseanniks saanud. Tema päralt on au ja vägi ikka ja igavesti. Aamen.

Bütsantsi riituse paasaöö liturgiast.

Pühapäev ja argipäev

Kõikvõimas Jumal ilmutab oma absoluutset valitsusvõimu maailma loomises. «Tema hüüdis ja see sai.» Inimene peab samuti, kuigi ta võrdluses Jumalast kaugemale maha jääb, selles maailmas kujundades ja töötades «looma». Inimvaimu loovas tegevuses, töös, peegeldub teatavas mõttes Jumala jätkuv loomine.

Pattulangemise läbi sai tööst mitte ainult raske — kuigi samal ajal tervendav — ike: ta seisab nüüd koguni needuse all. «Neetud olgu maapind sinu pärast!... Kibuvitsu ja ohakaid kasvatab ta sinule!»

Oma töö ja surmaga on Kristus küll põhimõttelikult maa ja töö needusest päästnud. Siiski seisab inimene — samuti ka terved rahvad — valiku ees: kas igavesti õnnistatud töö Ristikandja jälgedes või ennastülistava, omakasupüüdliku või teiste kaela äraveeretatud töö needus.

Mis võib olla mitmepalgelisem kui töö? See võib olla valitsejalik teenistus alluvuses Jumalale ja tee täieliku sabbatirahu juurde, mida Looja ise oma igavese õndsuse troonil tunneb, ja millest me juba nüüd hakkame osa saama. Aga see võib ka olla määratu pretensioon terve maakera absoluutsele alistamisele, kultusest keeldumine ja sellega tee töömaailma orjamisele.

Meie sajandi robot-inimene keeldub palvetamast ja pühi pidamast, sest temale tunduks see talumatu ajakaotusena kultuuriarengu ja maailma vallutamise arvel. Vahetpidamata rühmab ta tehnika kallal. Tegelikult on tal ka õnnestunud elementide sise- ja jõudu lõhestada. Loodusevõimude paljastamine ei heida teda enam Looja ees põlvili. Ja ometi on ta üdini õnnetu. Jah, nii õnnetu just sellepärast, et ta on töötempo ja edukuse nimel kõrvale heitnud suurema jumalasarvasuse ja Tema õndsast rahust osavõtmise juurde aitava võtme. Sellega on ta ka töös väljenduva jumalakujuisuse ebajumalikuks moonutanud. Edu-usu ori muutub ise tehnika, elutu masina portreeks.

Selle protsessi äärmiseks väljenduseks on need miljonid tööorjad, keda kodudest ja perekondadest ära viidi «sabati-eitajate», s. t. rahu kaotanud «töönimese», paradisi ehitama.

Neetud on töötamine ja vaevanägemine, kui sellel enam pühapäeva ei ole; kui see iseenele sihiks saab ja ainult omakasu teenib. Ainult pühapäeva pidamine selle õiges mõttes võiks inimest paljast kasumõtlemisest päästa, mis töökammitas elavat inimest pidevalt hädaohustab, ja teda teiste vastu kõvaks ning iseeneses kõnnuseks teeb. Missaohvris annab pühapäeva-inimene leiba ja veini, mille küljes tema tööhigi kleepub, ilma mingi kasukavatsuseta Jumala ülistuseks. (Ka juba loobumine töö kasutulemusest, kui töö Jumala auks tegemata jäetakse, on iseeneses ohvriand.) Sääli kus inimene keeldub oma töö esitoodet, esimest päeva ja selle ande Jumala ülistuseks pakkumast, algab maise meelsuse needus, mis inimesi tööpõllul tülli ajab ja palju töövaeva kasutuks teeb.

Kõige koledam töö needus on see, mis Jumalat unustama paneb. Seda, kes üldse enam pühapäeva ei tunne, *aheldab töö nõnda, et ta kunagi enam rahu ei leia* ja et ta isegi *rahu Jumalas* enam tõsiselt taga ei igatse. Töö, mis veel ikkena tundub ja ohkama paneb, ei ole niivõrd neetud kui see kapitalistlik tööfanatism, mis edu-usu ja tehnika kummardamise juures enam jumaliku kultuse väärtust ega ka tööliste inim-

Kristuse ristil, mis on kõige liturgia keskpunktiks, kohtuvad ja saavad vastuse inimhinge sügavaimad mõtted elust ja surmast, valust ja rõõmust. Kõigi maade kunstnikud on kinkinud Ristikogudusele üha uusi ja värskeid nägemusi Issanda eluandvast ristist.

(Atzacualco kiriku kivikrutsifiks Mehhikost, XVII s. Foto «Maarjamaa».)

väärtust ei märka, nii et Pius XI pidi õigusega kaebama: «Nõnda saab käte tööst, mis Jumal oma isalikus ettenägevuses ka pärast pattulangemist oli inimese ihuliku heaolu kindlustamiseks määranud, laias ulatuses moraalse korrupsiooni allikas. Elutu aine tuleb töökojast õilsamana välja kui ta seda enne oli, inimestel aga rikutakse seal ihu ja hing.»

Kristlane õhkab töökoorma all ja kannatab ka sellepärast, et siin maa peal on nii palju vaeva asjata. Aga kõikide tema ajalikkude ebaõnnestumiste taga seisab Kristuse risti õnnistus, mille vili kasvab igavikku, kui inimene ikka jälle Ristilöödu poole pöördub. Pühapäeva pühitsemine, püha missaohver, muudab needuse, asetab töö Kristuse risti õnnistuse alla. Siit peale võtab kristlane töö kanda patukahetsuse ja hüvitusega, õppetunnina, mille kaudu inimene päev-päevalt Issanda näo järgi ümber kujundub, ja milles töövaeval ning nurjumistel on oma osa.

Pühapäeval on töö suhtes ainult siis see väärtus, kui puhkamine vastab mõistele «vacare Deo», kui see on kultuslik rahu, vabaolemine Jumalale. Puhtilalik puhkus, jaht meelelahutuse ja lõbu peale (millele kultuslik pühitsemine oleks ainult piiripanejaks ja takistuseks), ei võta töölt needust, ei lõdvenda ka tööinimese pingelikkust — kui ta muud ei ole kui tööinimene —, vaid viib teistsuguste pingestusteni. Keegi arst räägib

isegi « pühapäeva-neuroosist », mis tähendab põgenemist Jumala ja iseenda eest pagedes lõbutsemiselärmi. Selline pühapäev võib vahest küll aidata füüsilist jõudu taastada, aga ta ei toeta enam hingelist tasakaalu ja hingelist tervist.

Õige pühapäeva pidamine teeb tööst *elukutse* usulises mõttes: Jumal ise vaatleb tööd kui ristilöödud Kristuse järelkäimist Jumala auks. Töö on siis nagu lunastuse-müsteeriumi kastetud. Ta on siis *pühitsetud* ja temast saab Jumalariigile ning hingeõnd-susele elustav allikas. Nagu Kristus on kandnud vaeva mitte ainult enda, vaid ka oma vendade eest, nii nõuab töö elu-kutsena (Kristuse järelkäimisena) *sotsiaalset sihitaotlust*. Usuliselt võttes on see nõue sõnas «elukutse» juba olemas. Iga õige elukutse (*munus, officium*) on teenistus üldsuse huvides Jumala kutse ja ülesande põhjal.

Sabatil on eskatoloogiline varjund. Ta peab inimese pilku ikka ja jälle suunama tema igavesele sihile, muidu algab temast inimese hukkamõistmine juba siin maa peal. Töö ei ole siht, vaid inimese tee ja läbikatsuja. Ta on ainult siis inimväärne, kui ta ikka ja jälle temast kõrgemat Jumala igavest sabbatirõõmu meelde tuletab.

Seitsmenda päeva pühitsemine töönädala järele tuletab kõigepealt meelde, et Jumal annab rühkimisest väsinule iga töönädala ja viimaks ka terve tööelu lõpul osa oma rahust ja pidust. *Pühapäev nädala esimese päevana* asetab kultuse silmnähtavalt töö ette, ta tähendab *Kristuse ülestõusmise püha* ja annab meile võidukindla väljavaate meie enese ülestõusmisele. Kuid pühapäevane ülestõusmist pühitsev missaohver on kõigepealt Kristuse kannatuste ja surma meeldetuletamine — sest ülestõusmine ja taevaminek tuleb kannatuste ja surma läbi — ja nii ei varja pühapäev kristlasele sugugi tõsiasja, et töö on koormaks. *Pühapäeva pühitsemine missaohvriga on püha jaa-sõna töövaevale, mis moodustab osa meie teekonnast kaos Kristusega igaviku särani.*

Pühapäev on «kaheksas päev», sabbatinädala lõpp ja täidminek, nagu suure jälletulemise päeva eelmärk, ja samal ajal «esimene päev», millega algab Kristuse võit patu, surma ja kannatuse üle.

Bernhard HÄRING CSSR

raamatus «*Das Gesetz Christi*»

Erich Wewel Verlag, Freiburg 1957

Oine palve Templis

Palverändajate laul

Oi, kiitke õndsaks Issandat
kõik Issanda teenijad,
kes elate Olija hoones,
me Jumala hoone hoovidel!
Tõstke käed püha paiga poole,
ööd otsa õnnistage Olijat!

Issand õnnistagu sind Siionist,
Tema, kes teinud taeva ja maa!

Psalm 134

Sügavpsühholoogia ja liturgia

Kui me siin sügavpsühholoogiast räägime, mõtleme me vormile, mille see on leidnud Freudist ja Adlerist edasi arenedes, kõigepealt C. G. Jungi töödes. Jung eeldab, et on olemas isikliku alateadvusse sürjutatud sisusid. Kuid ta nendib, et moodne, pealtnäha puht-mõistusepärane, «tehniseeritud» inimene väljendab ennast unenägudes ja aktiivses kujutluses samade piltide abil, mida leiame kõigi aegade sümbolites ja müütides, samuti kõikjal esoteerikas, maagias, alkeemias ja muinasjuttudes. Ta järeldab sellest, et isikliku alateadvuse «all» peab asetsema veel mingi kollektiivne alateadvus. Nagu teatud soolalahuses, kus pole veel valmiskristalle, küll aga struktuurivõrestikke, nii et näit. ainult kaheksatahukaid tekib (olgugi et suuruse ja värvi poolest erinevaid), nii leidub tolles kollektiivses alateadvuses kalduvusi hingeeluliste sisude väljendamiseks teatavate sümbolite, nn. arhetüüpide varal. Sügavhing ei väljendu piiritletud mõistetes, vaid sümboolse sisuga täidetud piltides. Ka ei huvita teda ületheadvusliku intellekti poole pöörduvad mõisted, vaid sümboolse jõuga pildid ning sümboolse sisuga toimingud.

Marburgi protestantlik teoloog dr. Ritter räägib ühes ettekandes «ihuliku inimese hinge hooldamisest» (Seelsorge am leibhaftigen Menschen). Ta ütleb, et evangeeliumi jutlustamisest ei piisa. See sihtivat ainult mõistuslikele jõududele. Piibli seisukohalt tähendavat hingehooldus «müsteeriumide valitsemist» (1 Kr 4,1). Aga müsteeriumi puhul pole tegemist ainuüksi õpetamisega, vaid ihuliku inimese läbi ja ihuliku inimese huvides toimuva tegevusega..

See tegevus (selles osas, mis puudutab kristliku koguduse huvides ning koguduse enese poolt toimetatavat tegevust) on liturgiline talitus kõigi tema sakramentide ja sakramentaalidega ühenduses seisvate vormide, kultuse näol. Kogu see toiming on aga ainult kõrvalasjalikult — näit. jultuse kujul — mõistust kõnetav õppetükk. See on pigemini reaalsete, sügavsümbolsete toimingute sari, millede kujukus vastab sügavhinge arhetüüpilisele põhikoele. Meie liturgias esinevaile sarnased põhisümbolid on olnud inimsõo religioosse kõne väljendusvormiks kaugelt laiemal alal kui kristluses.

Üks hinge igatsustest on näiteks endise, mitte-püha inimese ületamine, ja kõrgema, «lunastatud» inimese sünd, «sure ja sünni!» (Stirb und Werde). Sel põhjusel ei ole vee- ja vaimuristsed mitte ainult juudi-kristlikule mõtteilmale omased. Vettelaskumine on vaimne sukeldumine emaüska, et selle lootevedelikust uuestisündinuna jälle esile kerkida. Pesemise näol on see endise inimese ületamise sümboliks. Need, kes on ise Gangese kaldal näinud, kui hardalt ja keskendunult hindud püha Ganga emaüska laskuvad ning sellest jälle välja astuvad, taipavad, et meie ristimisliturgia annab vastuse inimhinge kõige sügavamatele arhetüüpilistele eeldustele. Sellest küljest on ristimist käsitlenud Pariisi jesuiidipaater L. Beirnaert (Eranos-Jahrbuch 1949 ja 1950).

Ristimine on väliseks vormiks, milles avaldub hinge igatsus ümberkujunemise järele. Kristlikus ristimissakramendis leiab see kõige sügavama vastuse. Samuti on püha missa «muutmine» jälle üks Jumala vastustest meie hinge ümbersündimise igatsuse peale. Meie toome selle vähese ja tähtsusetu, milleks me loodud olevustena suutelised oleme, tüki leiba, veidi veini — iseene. Ning Jumal teeb suure teo, mida ainult tema suudab: ta muudab selle Kristuseks, ta muudab meid Kristuseks.

Ka iseenese täielikul ohvrikstoomisel, andumusel on arhetüübi struktuur: kõik ohvrikultuse vormid on sadade aastatuhandete jooksul sellest alguse saanud, alalises teadvuses, et ka kõige hinnalisem, mida inimene anda võib, näiteks omaenese laps, veelgi Jumala vääriline ei ole. Kuni Jumal tuli ja pani meie kätte lõpmatult hinnalise anni, oma Poja.

Täielikult ühekssaamise igatsus läheb kuni Kõigekõrgema söömiseni ning sellest on inimsoo ajaloo jooksul tekkinud kõik teofaagia, «Jumala söömise» vormid, kuni Jumalinimene ütles: «Minu liha on tõeline roog ja minu veri on tõeline jook.» (C. G. Jungi teoses «Von den Wurzeln des Bewusstseins» leidub muide tähtis lõik sellel teemal, «das Wandlungssymbol der Messe»).

Ent sakramentide suured müsteeriumid pole ainsad meie sügavhinge pildikõnega tihedas seoses seisjad: siia kuulub veel lugematu hulk üksikasju ja tseremooniaid. Kui selgesti väljendub religioosne sügavhing kõigi aegade ja rahvaste palvežestides! kui viljastavalt mõjuvad need tema peale! Kummardamise, mahaheitmise, põlvitamise ja käte laialilaotamise liigutused, viirukisuitsu kerkimine, põlevad küünlad ja liturgilise riietuse värvisümboolika veetlevad kuidagi alateadlikult last ja lihtsa hingeeluga inimest. Juba mainitud protestantlik teoloog Ritter kirjutab: «Selleks et tajuda, kuidas kultusežestid olulisi vaimulikke seiku meie elutervikusse toovad, on vaja nad enne põhjalikult läbi mediteerida. Siis ei saa teadmine sellele liigutustekeelele omasest lahendavast ja koguvast jõust enam iialgi kaduma minna».

Kindlasti on järelemõtlemist väärt, missugune keel tõlgendaks kõige paremini meie aja Aafrika, India, Euroopa ja muude alade elanike hinge sügavamaid kihte. Kuid palju tähtsam on meil juba olemasolevaid vorme sisemiselt kaasa elada. Nii peitub näiteks ristimärgis palju rohkem kui ainult Kristuse ristsurma meeldetuletamine. See on ürgne kosmose sümbol, mille tähendust ei ammuta tühjaks paksud raamatud. Näiteks andis Alfons Rosenberg oma ettekandes «Risti-meditatsioon» (ilmunud raamatus «Meditation in Religion und Psychotherapie», Stuttgart 1958) ainult visandi sellest, mida ta praegu Zürichis kuues loengus käsitleb ning millest arvatavasti kord terve raamat saab. Kuid kultuseruum ja kõik, mis kujutava ja helikunsti alalt kultust ümbritseb, on tulvil sümboloid-kandvaid asju, mis on sündinud sügavhingest ning räägivad sügavhingele. Piirdugem siinkohal nende vihjetega.

Dr. Gebhard FREI

(Schöneck, Beckenried, Shveits)

Esimesel leheküljel:

Trummi ja kõristitega algab Abessiinia kristlaste ülestõusmispüha-liturgia Vaikse Laupäeva õhtul. See kestab mitu tundi: sellepärast toetutakse kepile — kuid sedagi kasutatakse vahete-vahel muusikariistana! (Meie pildil Vatikanilinnas asetseva Paavstliku Etioopia Kolleegiumi õpilased. Foto «Maarjamaa»).